

**This is an electronic reprint of the original article.
This reprint *may differ* from the original in pagination and typographic detail.**

Author(s): Ihalainen, Pasi

Title: Vuosi 1917 vertailevan ja ylijärjestyksen historiantutkimuksen näkökulmasta

Year: 2016

Version:

Please cite the original version:

Ihalainen, P. (2016). Vuosi 1917 vertailevan ja ylijärjestyksen historiantutkimuksen näkökulmasta. *Kleio*, 2016(4), 26-29.

All material supplied via JYX is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all or part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorised user.

Kleio 13590/14000 (sis. kuvatekstit)

Vuosi 1917 vertailevan ja ylirajaisen historiantutkimuksen näkökulmasta

Pasi Ihalainen

Ensimmäisestä maailmansodasta kulunutta sataa vuotta on muisteltu viime vuosina eri puolilla Eurooppaa. Tässä yhteydessä julkaistut tutkimukset ovat nostaneet esille ne merkittävät muutokset poliittisissa järjestelmissä, jotka tämä niin kollektiivisesti kuin yksilötasollakin koettu tragedia sai aikaan. Totaalisen sodan kansalaisilta – miehiltä ja naisilta – vaatimat uhraukset eivät tuntuneet olevan suhteessa heidän rajallisiin poliittisiin oikeuksiinsa. Äänioikeushan ei useimmissa maissa vielä ollut yleinen ja yhtäläinen.

Sotasensuuri ei voinut estää keskustelua poliittisten uudistusten tarpeesta. Tämä debatti oli sotapropagandassa rakennettujen vastakkaisuuksien ja maaliskuussa 1917 käynnistyneen Venäjän vallankumouksen vuoksi poikkikansallista tai ylirajaista (*transnational*), kansalliset rajat ylittävää: lehdistö siteerasi ulkomaisia lehtiä, tiedeyhteisöllä oli vanhat yhteytensä, ja etenkin sosialismi mutta myös liberalismi korostivat internationalismia. Pohjois-Euroopassa Saksaa joko ihailtiin mallikelpoisesti järjestettynä perustuslaillisenä monarkiana tai halveksittiin militaristisena autokratiana, jota vastaan ja demokratian puolesta läntinen entente taisteli. Ideologioiden välillä väiteltiin siitä, millaista ”kansan” poliittisen osallistumisen tulisi

jatkossa olla, miten ”kansanvalta” tulisi ymmärtää, ja mitä ”parlamentarismi” tarkalleen ottaen merkitsi.

Ylirajainen vuorovaikutus kansallisten kertomusten rinnalle

Kansallisen historian kirjoittaminen on samalla nykyisten kansallisvaltioiden rakentamista. Sillä sosiaalistetaan yleisö pitämään kansakuntaansa luonnollisena ja ensisijaisena poliittisena yksikkönä. Vaikka nationalismiimme ei tahdokaan sopia kansallisen tarinan suhteuttaminen muiden maiden kehitykseen, yksikään poliittinen järjestelmä ei ole syntynyt ilman vuorovaikutusta muiden maiden kanssa.

Poliittisten kulttuurien vertaileva ja ylirajainen tutkimus pyrkii ymmärtämään sekä menneisyyden että oman aikamme monimutkaisia poliittisia prosesseja. Se auttaa huomaamaan kansakuntien ja poliittisten ryhmien taipumuksen määritellä keskeisiä käsitteitä vaihtoehtoisia ymmärryksiä poissulkevilla tavoilla.

Suomessakin kansan, demokratian ja parlamentarismien käsitteet olivat kiistanalaisia Venäjän vallankumouksen puhjettua maaliskuussa 1917. Polarisoitunut poliittinen keskustelu selittää osaltaan maan ajautumista sisällissotaan seuraavana vuonna. Samansuuntaiset tai vaihtoehtoiset kehityskulut vaikkapa Ruotsissa antavat toisaalta aihetta haastaa kansallisten kokemustemme ainutlaatuisuutta, itsestäänselvyyttä ja itseriittoisuutta. Toisaalta ne auttavat ymmärtämään kansallisia erityispiirteitämme.

Ylirajaisen vuorovaikutuksen tutkimus lisää tietoisuutta kansallisten menneisyyksien yhteen kietoutuneesta luonteesta ja poliittisten kulttuurien välisistä siirtymistä, joilla on ollut

vaikutusta kansallisiin poliittisiin prosesseihin. Se selittää, miten Venäjän vallankumouksen radikalismi kulkeutui Suomeen ja miksi Saksa oli monille suomalaisille mallimaa, ja osaltaan myös, miten vuonna 1919 päästiin kompromissiin hallitusmuodosta ja alettiin rakentaa valtiota, jota vuonna 2016 luonnehditaan maailman vakaimmaksi.

Vaikka vertaileva ja ylijäräinen historiantutkimus rakentuu olemassa olevien kansallisten historiografioiden ja saattaa todentaa maiden välisiä eroja, se johtaa tyypillisesti tarpeeseen suhteuttaa kansallisvaltiokeskeisestä ajattelusta nousevia tulkintoja. Tällainen on esimerkiksi käsitys siitä, että Britannian, Ruotsin tai Suomen yhteiskuntahistoria olisi tarjonnut erityisen hyvän kasvualustan demokratian nousulle ja että demokratisoituminen olisi ollut näissä maissa ikään kuin väistämätöntä. Poliittiset järjestelmät ovat aina muotoutuneet vuorovaikutuksessa toistensa kanssa. Seuraavassa tarkastellaan esimerkkejä poikkikansallisesta vuorovaikutuksesta sadan vuoden takaisesta Britanniasta, Saksasta, Ruotsista ja Suomesta.

Britannia erillään Euroopasta ja kuitenkin osana sitä

Britanniassa katsottiin äänioikeuden laajentamisen ja parlamentin edustavuuden parantamisen olevan paras tie vahvistaa luottamusta poliittiseen järjestelmään, joka oli horjunut sodan aikana. Hallitus toi maaliskuun 1917 lopussa – pari viikkoa Venäjän vallankumouksen puhkeamisen jälkeen ja Yhdysvaltain sotaan liittymistä ennakoiden – parlamenttiin esityksensä yleisestä, osittain myös naiset kattavasta äänioikeudesta.

Ajoitus oli yhteydessä kansainväliseen politiikkaan: Britannian kanssa Saksaa vastaan tuolloin sotaa käyneen Venäjän väliaikainen hallitus esitti itsensä demokratian airueena, ja

Yhdysvaltain presidentti Woodrow Wilson oli nostanut demokratian turvaamisen keskeiseksi missiökseen. Ympärysvaltojen sotapropagandassa haastettiin preussilainen monarkistinen ja militaristinen järjestys läntisen demokratian vastakohtana. Sodan asetelmat lisäsivät Britanniassakin painetta osoittaa oman järjestelmän demokraattisuus niin omalle kansalle kuin muulle maailmallekin.

Britanniasta tulikin sodanaikaisten uudistusten edelläkävijä, jonka oikeiston taipumista massojen mukaan ottamisen kannalle muiden maiden reformistit käyttivät argumenttina uudistusten vastustajia taivutelllessaan. Ennen sotaa Britannian parlamentaarista järjestelmää oli pidetty liian omalaatuksena muualla sovellettavaksi. Kun Britannia voitti sodan, siitä kiinnostuttiin uudella tavalla mannermaalla, myös Ruotsissa ja Suomessa.

Preussilainen järjestys ihanteena, sen murskaaminen sodanpäämääränä

Saksassakin sota-ajan paineet voimistivat vaatimuksia Preussin, suurimman osavaltion, epätasa-arvoisen äänioikeusjärjestelmän uudistamiseksi. Ulkoiset paineet kasvoivat, kun vihollismaa Venäjä oli kokenut vallankumouksen, arkkivihollinen Britannia valmisteli äänioikeusuudistusta ja ympärysvallat esittivät Saksan poliittisen järjestyksen demokratian vastaisena.

Saksan vasemmisto ja osa liberaaleista käyttivät Britannian mallia uudistusvaatimustensa tukena, mitä taas oikeisto piti maanpetoksellisena toimintana. Demokratia ja parlamentarismi leimautuivat näin epäsaksalaisiksi periaatteiksi, millä oli pitkän aikavälin seurauksia. Sodan jälkeen niiden puolesta puhuivat lähinnä enemmistösosiaalidemokraatit ja vasemmistoliberaalit, hekin saksalaiskansallisin, enemmän kansanyhteisöä

(*Volksgemeinschaft*) kuin yksilön oikeuksia korostavin painotuksin. Nämä seikat korostuvat vertailtaessa saksalaista keskustelua kulttuurisesti läheisiin Ruotsiin ja Suomeen, joiden kehitys puolestaan oli suoraan riippuvaista Saksasta.

Ruotsi: mallimaa vai perässähiittäjä?

Ruotsissakin äänioikeuden laajentaminen riippui sodan kulusta, vaikka maa onnistui pysymään konfliktin ulkopuolella. Vallankumous koettiin konkreettisesti Leninin ja kumppaneiden kulkiessa Tukholman kautta paluumatkalla Petrogradiin. Sosiaalidemokraattien johtaja Hjalmar Branting puolestaan vieraili Pietarissa ja yhdisti uudistusvaatimuksensa kansainväliseen vallankumoukseen, jonka merkkejä hän näki myös Saksassa.

[[KUVA: LENIN; KUVATEKSTI: Lenin Tukholmassa vasemmistososiaalidemokraattien seurassa paluumatkalla Venäjälle 13.4.1917. TT/Lehtikuva. Kuvaaja Axel Malmström.](#)]

Suomen sisällissodasta tuli Ruotsissakin vedenjakaja: enemmistösosiaalidemokraatit tuomitsivat punaisten nousun parlamentin enemmistön tukea nauttinutta laillista hallitusta vastaan. Oikeisto puolestaan korosti valkoisen Suomen demokraattisuutta – samalla kun se käytti Suomea varoittavana esimerkkinä yleisen äänioikeuden seurauksista ja syytti Ruotsin vasemmistoa vallankumouksen tarkoituksellisesta maahantuonnista.

Saksaa myötäillyt kuningas, oikeisto ja akateeminen eliitti olivat pitkään jarruttaneet äänioikeuden laajentamista. Saksan monarkian romahdettua marraskuussa 1918 ne joutuivat antamaan periksi vasemmistolla, joka arvosti enemmän läntisiä malleja. Uudistusmieliset

pitivät naapurimaiden mullistuksia ja uudistuksia osoituksena siitä, että poliittinen järjestys oli muuttumassa kautta maailman ja että Ruotsinkin oli nyt muututtava. Ruotsin oikeisto suostui vain vastentahtoisesti kompromissiin ja jatkoi uudistusten retorista vastustamista loppuun saakka. Ensimmäisen maailmansodan aikoihin Ruotsi ei vielä ollutkaan malli muulle maailmalle, vaikka niin vasemmisto kuin oikeistokin mielellään korostivat ruotsalaisen järjestelmän ainutlaatuisuutta.

Suomi eristyksissä ja kuitenkin aatteellisen konfliktin keskipisteessä

Vaikka pysyi varsinaisen sodan ulkopuolella Suomikin ajautui vuonna 1917 osaksi ylijärjestyksen poliittista muutosta. Maa jäi Venäjän keisarikunnan osana eristyksiin läntisistä keskusteluista, kun taas Venäjän vallankumouksen käynnistyminen nosti täälläkin pintaan vuoden 1906 eduskuntaudistuksen jälkeen toteutumatta jääneet toiveet reformeista.

Oikeisto ja useimmat professorit katsoivat ruotsalaisen valtiosääntöperinteen ja preussilaisen järjestyksen tarjoavan suomalaisille parhaan mallin seurattavaksi. Suomen Sosialidemokraattinen Puolue puolestaan ei – toisin kuin vasemmisto Britanniassa, Saksassa ja Ruotsissa – jakautunut maltillisiin revisionisteihin ja vallankumouksellisen linjan kannattajiin vaan ajautui puheissaan lähelle Venäjän vallankumouksen radikaaleinta linjaa. Vaikutteet kantautuivat Petrogradista siitä huolimatta, että suomalaisten oli kielimuurin vuoksi vaikeaa Venäjän vallankumouksen asetelmia täysin ymmärtää. Vallankumous oli läsnä venäläisen sotaväen, Helsingissä vierailleiden ja piileskelleiden bolševikkijohtajien ja neuvostojen kokouksiin osallistuneiden suomalaisten kansanedustajien muodossa.

[KUVA: RAUTATIENTORI; TEKSTI: Ylirajaiset yhteydet realisoituvat, kun *venäläiset* sotilaat osoittavat Rautatientorille mieltään *Suomen Eduskunnan* asemaa koskeneen valtalain puolesta. Museovirasto/Kuvakokoelmat.fi.]

Suomalaiset sosialistit tulkitsivat vallankumouksen etenevän niin Pietarissa kuin Berliinissäkin. Bolševikit puolestaan osoittautuivat ainoaksi ulkomaiseksi sosialistiryhmäksi, joka tuntui ymmärtävän heidän tavoitteitaan. Osa suomalaisista piti maailmanhistoriallisena tehtävänänsä tukea rajojen yli etenevää, sovittamattomien luokkavastakohtien väistämättömäksi tekemää kumousta. Eduskunnan enemmistön heinäkuussa 1917 hyväksymä valtalaki näyttötyi sosialistijohtajien puheissa osana tätä vallankumousta. Kun bolševikit näyttivät saaneen käsiinsä vallan Venäjällä, suorastaan leninistiset puheet löivät läpi SDP:n eduskuntaryhmässä ja lehdissä: korostettiin proletariaatin ja kapitalistien välistä luokkataistelua, väistämätöntä vallankumousta ja vanhan vallan murskaavaa sisällissotaa tienä työväenluokan valtaan. Tällöin myös 'läntinen' ja 'porvarillinen' parlamentarismi sai mennä.

SDP:n linja erosi läntisten sisarpuolueiden ja jopa ruotsalaisten ja saksalaisten vasemmistososialistien linjasta. Kompromisseja luokkavihollisina ja kansainvälisen vastavallankumouksellisen liittouman jäsenenä näyttäneen suomalaisen porvariston kanssa pidettiin mahdottomina. Suomalainen oikeisto puolestaan vastasi luokkapohjaisella puheella ja politikoi Ruotsin vallan aikaisella lainsäädännöllä.

Suomalaisessakin keskustelussa ajaututtiin näin Venäjän kaltaiseen sovittamattomaan vastakkainasetteluun. Sosiaalidemokraattisen poliittisen puheen radikalisoituminen liittyi ulkoparlamentaarisesta väkivallan nousuun ja vahvisti kierrettä, jonka tuloksena päädyttiin tammikuun 1918 lopulla vallankumousyritykseen ja sisällissotaan. Presidenttivaltaiseen

parlamentaariseen tasavaltaan siirryttiin vasta Saksan hävittyä sodan, oikeiston kuningashaaveiden romahdettua ja länsiliittoutuneiden vaadittua sellaista itsenäisyyden tunnustamisen ehtona.

Kansallisen suhteellisuus

Vanhempi poliittisen historian tutkimus on tyypillisesti keskittynyt tarkastelemaan tapahtumien kulkua kansallisesta näkökulmasta, usein johtaviin poliitikkoihin keskittyen. Se ei ole niinkään kiinnittänyt huomiota poliittisen todellisuuden ja eri foorumeilla käydyä poliittisen keskustelun muutosten välisiin yhteyksiin, tarkastellut vertaillen eri maissa käytyjä temaattisesti, ajankohdaltaan ja ideologiselta sisällöltään samankaltaisia keskusteluja tai pohtinut kansallisten debattien välisiä ylirajaisia yhteyksiä. Vaikka onkin tärkeää rakentaa kansallista sovintoa koettamalla ymmärtää sisällissodan eri osapuolia, myös vikaan menneet kehityskulut on syytä tunnustaa ja paikantaa niiden kansalliset ja ylirajaiset syyt.

Kansallisen tapahtuma- ja yhteiskuntahistorian painottamisen tuloksena vuosien 1917–19 siirtymät demokraattiseen äänioikeuteen pohjaavaan parlamentaariseen hallintoon – Suomen tapauksessa sisällissota – on tulkittu ainutlaatuisiksi osiksi kansallisia kertomuksia. Poliittisten prosessien vertaileva analyysi voi osoittaa toisaalta uudistusprosessien keskinäisen samankaltaisuuden, toisaalta kansallisten keskustelujen erityispiirteet. Ylirajainen analyysi puolestaan osoittaa rajat ylittävien yhteyksien merkityksen uudistusten kannalta. Kilpailevat ylirajaiset verkostot ja aatesuunnat osoittautuvat erityisen merkityksellisiksi Ruotsin ja Suomen kaltaisten pienten maiden kannalta, mutta niillä oli merkitystä myös itseriittoisempien suurvaltojen kuten Britannian ja Saksan kannalta.

Globalisoituneessa maailmassamme ylirajainen vuorovaikutus on tuotakin voimakkaampaa. ”Kansallisesta” on tullut entistäkin suhteellisempi käsite – siitä huolimatta, että nationalistiset diskurssit ovat viime vuosina nostaneet päätään eri maissa. Historiaa opettavien ja tutkivien yksi tehtävä on muistuttaa myös Suomen ja suomalaisuuden kansainvälisistä juurista ja ylirajaisesta luonteesta.

Kirjoittaja on Jyväskylän yliopiston yleisen historian professori.